

Elk jaar opnieuw gaan zo'n 3,7 miljoen kinderen, jongeren en volwassenen de schoolbanken in om zichzelf, samen met hun leraar, gericht verder te ontwikkelen. Het onderwijs – van basisscholen tot universiteiten – zet zich in voor alle leerlingen: van de leerlingen die extra zorg nodig hebben tot de excellente leerlingen die geprikkeld moeten worden met grotere uitdagingen. Vanaf vierjarige leeftijd (maar ook al eerder) is ieder welkom.

Schakels en routes

Het Nederlandse onderwijsstelsel is een gesegmenteerd stelsel en kenmerkt zich door een groot aantal schakels en overgangen tussen de onderwijssectoren. Vele routes leiden vanaf het primair onderwijs naar de arbeidsmarkt. Onderweg stappen leerlingen in verticale en horizontale schakelmomenten over naar een ander of het volgende niveau. Het merendeel van de leerlingen volgt een van de vier leerroutes, namelijk po-vmbo-mbo, po-vmbo-mbo-hbo (evt. po-vmbo-havo-hbo), po-havo-hbo en po-vwo-wo.

Onderwijs slaagt er goed in om de grootste (midden)groep van leerlingen op probleemloze wijze door het onderwijssysteem heen te (bege)leiden. Maar voor een aantal leerlingen veroorzaken de overgangen tussen (of binnen) de onderwijssectoren zodanige frictie dat zij belemmerd worden in hun talentontwikkeling. Dit leidt tot de onderbenutting van talent met in het ergste geval de uitval van leerlingen zonder diploma of zelfs startkwalificatie.¹ Stuk voor stuk leerlingen die wellicht op latere leeftijd via een werkgever of (particulier) onderwijs een diploma of tenminste een startkwalificatie behalen, maar voor wie het onderwijs blijkbaar tekort is geschoten. De kosten voor de samenleving komen voort uit dit falen. Onderzoek toont aan dat nog los van de persoonlijke tragiek, de maatschappelijke kosten van uitval, onderprestaties en talentverspilling aanzienlijk zijn.²

Gezamenlijke verantwoordelijkheid van de sectoren

Het rendementsverlies dat hierboven beschreven is, trekt de onderwijssector zich aan en wil zij tegengaan. Het welslagen van doorgaande leerroutes met soepele overgangen kan niet succesvol per sector worden opgepakt. De verantwoordelijkheid voor goede aansluitingen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van zowel de onderwijssectoren als de overheid. Een volwassen gedecentraliseerde sector neemt immers die verantwoordelijkheid voor de aansluiting in de onderwijsketen en legt hierover verantwoording af. Dit vergt vertrouwen in het onderwijs en van de politiek. Ook als het tegenzit. Er is nu nogal eens sprake van een situatie waarin zodra zich incidenten voordoen, de politiek (onder druk van de samenleving) probeert nieuwe ingrepen te plegen en nieuwe beperkende maatregelen in te voeren. Dit terwijl het ketenbesef en de ketenverantwoordelijkheid van de onderwijssector niet gestimuleerd worden. Binnen de Stichting van het Onderwijs willen de partners juist die gezamenlijke ketenverantwoordelijkheid demonstreren. Niet door het onderwijsstelsel zelf ter discussie te stellen, maar door de doorstroomproblemen die inherent zijn aan ons gesegmenteerde onderwijsstelsel een aanhoudend punt van zorg van de sector zelf te maken.

Urgente doorstroomproblemen op stelselniveau

Het oplossen en voorkomen van de problemen bij de doorstroom van leerlingen in hun leerroute staat al langer op de agenda. In elke sector zijn initiatieven gaande die zich richten

¹ OCW meldde dat dit in het schooljaar 2008-2009 41.785 leerlingen waren. In schooljaar 2009-2010 is het aantal gedaald naar 39.600 leerlingen.

² WRR (2009) Vertrouwen in de school. Amsterdam University Press.

op het wegnemen van de barrières in de doorstroom binnen de doorlopende studieloopbaan (zie bijlage voor enkele voorbeelden) en op het stimuleren van de inhoudelijke afstemming tussen de segmenten van leerroutes. De belangrijkste rol bij het oplossen voor doorstroomproblemen is weggelegd voor de onderwijsinstellingen -in het bijzonder het onderwijspersoneel dat daar werkt- samen met de leerlingen. Zij zijn het die in de praktijk specifieke oplossingen (moeten) vinden. De partners in de Stichting van het Onderwijs voelen zich gezamenlijk verantwoordelijk om op stelselniveau de belemmeringen voor succesvolle doorstroom aan te pakken en samenwerking tussen de sectoren te stimuleren. Bij en voor de uitvoering van deze gezamenlijke taak dienen twee zaken met urgentie te worden aangepakt. Enerzijds de invoering van de inhoudelijke leerlijnen voor taal en rekenen en de onbedoelde neveneffecten. Anderzijds de maatschappelijke druk die niet de talenten van de leerling centraal stelt maar kennis en kunde waardoor leerlingen niet de studieloopbaan volgen die het beste bij hun past.

Hoge ambities? Hou de focus!

De onderwijssector verwacht dat de referentieniveaus een positief effect zullen hebben op de kwaliteit van de onderwijsprogramma's en de kennis over de leerprestaties van leerlingen. Ook zijn ze een belangrijk middel om de samenwerking, samenhang en doorstroom binnen de leerroutes bij schakelmomenten beter te laten verlopen. De afgelopen jaren zijn de referentieniveaus technisch uitgewerkt en verankerd in wet- en regelgeving. Referentieniveaus zijn echter betekenisloos als de mensen in de scholen er niet mee kunnen werken. Onderwijsinstellingen hebben ruimte, tijd en middelen nodig om taal- en rekenbeleid te ontwikkelen, hun lesprogramma's aan te passen en af te stemmen en (de soms nog te ontwikkelen) referentietoetsen te implementeren. Leraren hebben tijd nodig om zich te professionaliseren in de (didactische) toepassing in hun dagelijkse praktijk.

Zorgvuldige implementatie is nodig en vereist rust, tijd en aandacht. Bovendien zijn er naast de verwachte opbrengsten van de referentieniveaus ook onbedoelde neveneffecten waar in de praktijk oplossingen voor zoekt. Zo moet het fundamentele niveau niet het niveau worden waarop het onderwijs wordt ingericht: in plaats van talentontwikkeling en excelleren, de middenmoot als perspectief. Tegelijkertijd moeten we voorkomen dat we met de referentieniveaus onbedoeld een ongewenst diskwalificatiesysteem creëren voor een groep toch al kwetsbare leerlingen, terwijl verbeterde doorstroom ook voor hen van belang is. Een andere zorg is dat de leerlijnen verworden tot toetslijnen. Toetsen zijn slechts een hulpmiddel om de voortgang van leerlingen bij te houden. Bij doorlopende leerlijnen gaat het om de inhoudelijke en pedagogisch-didactische afstemming van lesprogramma's.

Veel scholen zetten voortvarend de eerste stappen. Desondanks zal het nog enige jaren duren voordat de referentieniveaus in alle sectoren zijn ingevoerd. Het kabinet lijkt hiervoor oog te hebben door te kiezen voor een beheerste, gefaseerde aanpak. Wij vragen het kabinet die focus te houden en de grote lijn te bewaken. De invoering van de doorlopende leerlijnen zal op lange termijn een majeure verbetering opleveren voor de kwaliteit van het onderwijs. Laat die doorlopende leerlijnen daarom centraal staan bij alle ambities van dit kabinet. Wees u bewust van de invoeringstijd die dit traject onvermijdelijk vraagt en weersta de mogelijke druk van politiek en samenleving als zij uit ongeduld vragen om nieuwe maatregelen die de inspanningen van de scholen kunnen frustreren. Alleen door focus in de gezamenlijke inspanningen te behouden kunnen we in de toekomst de vruchten plukken.

Leerlingen en hun studieloopbaan

Het tweede probleem in de doorstroom is van andere aard. Ons onderwijsstelsel kent twee routes: een algemeen vormende route en een beroepsgerichte route. De grotere

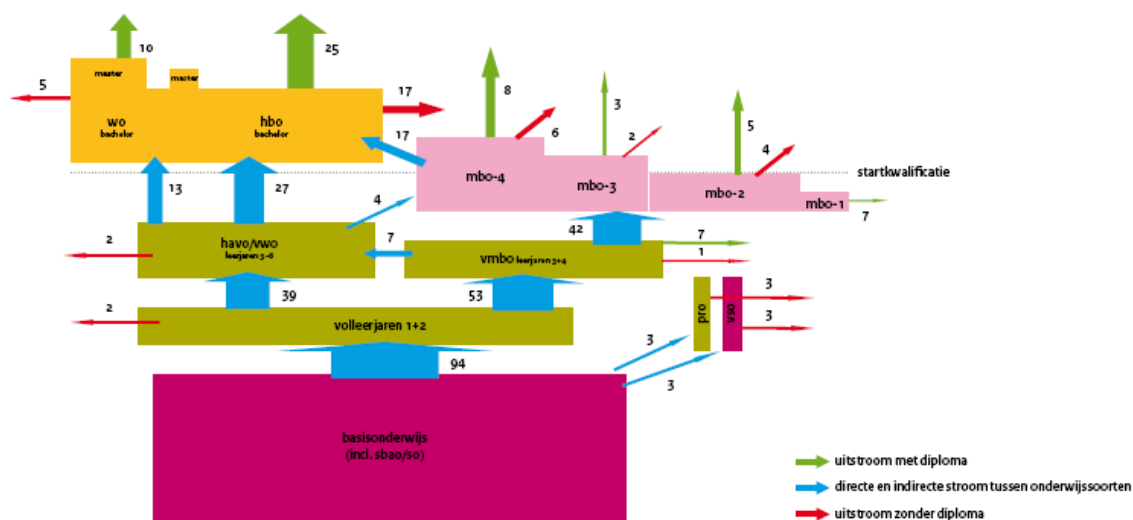
maatschappelijke waardering voor de eerste route legt een druk op leerlingen en drukt een stempel op het beroepsonderwijs. Beroepsonderwijs dat zich als ambitie heeft gesteld ten opzichte van andere Europese landen een toppositie in te nemen. Niet de ambities, talenten en de kansrijkheid geven de doorslag in de opleidingskeuze en vervolgstappen van jongeren, maar de lagere maatschappelijke waardering voor bepaalde onderwijsniveaus.

De oplossing voor een dergelijk complex maatschappelijk verschijnsel is niet eenvoudig. Er zijn verschillende oplossingsrichtingen. Het ligt in de nadrukkelijke en continue aandacht voor een dialoog met leerlingen (en hun ouders) over hun studieloopbaan door goede en samenhangende loopbaanoriëntatie en –begeleiding in de onderwijssectoren. Het ligt in het wegnemen van belemmeringen om te stapelen voor laatbloeiers of switchers, zodat ‘alternatieve’ leerroutes goed mogelijk zijn. Denk aan de route po-vmbo gl/tl-havo-hbo, of de routes via het kort-hbo. Het ligt in de remediërende mogelijkheden die er zijn zodat leerlingen eenvoudiger kunnen schakelen, bijvoorbeeld door het aanbieden van zomercursussen en schakelprogramma’s. En tot slot is het gelegen in de beeldvorming. De succescijfers van bijvoorbeeld mbo’ers in het hbo en op de arbeidsmarkt mogen nadrukkelijker onder de aandacht worden gebracht. En ook beleidsmakers moeten zich meer beducht zijn op de nadruk die zij vaak leggen op de algemeen vormende vakken.

De doelmatigheid van talentontwikkeling

Niet alle zaken die hierboven benoemd zijn om talentontwikkeling nog meer kans te geven lijken doelmatig. Doelmatigheid en efficiency geven in dit perspectief echter een verstoord beeld van de daadwerkelijke knelpunten en problematiek. De op dit moment courante opvatting over efficiëntie lijkt er vanuit te gaan dat het doelmatiger en meer efficiënt is om leerlingen zo snel mogelijk door het onderwijs heen te loodsen. Het verkorten van studietrajecten en het afstromen naar een lager onderwijsniveau zorgen er immers op de korte termijn voor dat leerlingen sneller de arbeidsmarkt bereiken. Het is echter de vraag of op de lange termijn werkelijk winst wordt geboekt. De kortetermijnopbrengst van een korter studietraject door bijvoorbeeld het beperken van doubleren weegt vaak niet op tegen de meerkosten op de lange termijn van een lager scholingsniveau waarop iemand het onderwijsstelsel verlaat. Verstandig overheidsbeleid richt zich op de winsten die op de lange termijn worden behaald en kijkt zodoende over een kabinetsperiode heen.

BIJLAGE

Stromen in het Nederlandse onderwijs in procenten van een cohort uitstromende basisonderwijsleerlingen, 2008 (Bron: Ministerie van OCW. Trends in Beeld 2010)

Goede voorbeelden uit de praktijk

Uit de praktijk

In het programma 'Effectief Schakelen' werken de PO-Raad, de VO-Raad, de AVS en het Cito samen om de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs te verbeteren. Binnen dit programma zijn twee lijnen uitgezet. (1) Een onderzoek of het verplaatsen van de Cito-eindtoets naar het eind van het schooljaar leidt tot een soepelere overgang tussen po en vo. (2) Activiteiten om de gewenste informatieoverdracht tussen po en vo te verbeteren. Hierbij is een handreiking ontwikkeld over de warme overdracht en een advies over de gewenste informatieoverdracht mede m.b.t de referentieniveaus taal en rekenen.

Uit de praktijk

Met verdere intensivering van loopbaanoriëntatie en -begeleiding voor studenten beogen MBO Diensten, de MBO Raad, Colo, Skills Netherlands en het ministerie van OCW dat minder studenten voortijdig hun opleiding verlaten door bijv. een verkeerde studiekeuze en dat de student goed inzicht heeft in zijn eigen talenten, kwaliteiten en mogelijkheden om zo weloverwogen keuzes te maken voor een vervolgopleiding of beroep. In samenwerking met de deelnemende scholen worden instrumenten en modules ontwikkeld die de overgang van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo verbeteren.

Uit de praktijk

Een toenemend aantal AOC's ontwikkelt en implementeert onder meer onder de naam *Groen Lyceum* geïntegreerde (verkorte) leerroutes vmbo-mbo-hbo binnen de groene kolom. Deze leerroute is bedoeld voor een specifieke doelgroep vmbo leerlingen en kent een eigen, bij de doelgroep passende didactiek, structuur en begeleidingsstructuur. De compacte leerroute is competitief tov de route via havo naar het hbo. Leerlingen worden in vijf jaar voorbereid op het hbo en hebben bij aanvang een vmbo gl/tl en een mbo niveau 4 diploma.

Uit de praktijk

Loopbaanoriëntatie en Begeleiding (LOB) is een belangrijk instrument om leerlingen een gefundeerde, succesvolle studiekeuze te laten maken. Vooral in het hoger onderwijs heeft uitval en switchgedrag een grote omvang: 30% in het hbo en 25% in het wo. In het project Stimulering LOB werkt de VO-raad nauw samen om de overdracht naar ho te verbeteren. Op 1 maart j.l. zijn bijvoorbeeld vijf pilots gestart waarbij onderwijsinstellingen in het vo en ho een jaar lang gezamenlijk intensief zullen werken aan een integraal en gedeeld(e) LOB-beleid en -praktijk.